

Kognitivna psihologija skozi teorijo samopodobe

UVODNA MISEL

Kognicija ali *spoznanje* je izraz, ki ga zaman iščemo v psiholoških delih, napisanih pred drugo polovico tega stoletja. Ena prvih znanstveno-psiholoških opredelitev tega fenomena sega v leto 1951, ko francoski psiholog Piéron v *Slovarju psihologije* (fr. *Vocabulaire de la Psychologie*) na kratko zapiše, da je kognicija miselno dejanje, ki se odvija na zavestni ravni individua. Nekaj let za njim Lalande (1956, po Richelle, 1991) doda, da spoznanje označuje celoto posebnih zavestnih dejanj – med katerimi sta najpomembnejši misel in inteligentnost – ki jih ne gre mešati z zavestnimi dejanji v najširšem pomenu besede.

V tej smeri začrtano teoretsko in aplikativno pot preučevanja kognitivnega še posebej utrdi švicarski epistemolog in razvojni psiholog J. Piaget. Z revidirano razlago Galtonove ideje o izdelavi natančnih statističnih in psihometričnih metod za merjenje umskih sposobnosti postavi intelektualne procese za spoznavno entiteto *par excellence* in tako sproži plaz raziskav, ki se osredotočajo na odnose med spoznavnimi določevalnicami osebnosti in njenega razvoja, zlasti inteligentnosti.

Tako se je kognitivna psihologija dolgo časa omejevala na preučevanje pojavov, ki se nanašajo na: procese predelave informacij, zaznav, spomina, mišljenja in jezika, ne da bi jih raziskovala tudi z drugih – in ne zgolj spoznavnih – vidikov. Ob tem pa je, kot da bi pozabljala, zanemarjala vse druge fenomene, v katerih ni videla neposredne zveze s spoznavnim.

“PRAVO” ROJSTVO KOGNITIVNE PSIHOLOGIJE

Gola redukcija spoznavnega na zavestno, mentalno in individualno na eni in nezadržni razvoj novih psiholoških teorij, ki temeljijo na razlagi drugačnih duševnih razsežnosti, denimo, nezavedne, motivacijske, emocionalne, družbene itd, na drugi strani, pa so nujno vodili k zatonu prav tiste znanosti, ki je kognicijo ustvarila – same kognitivne psihologije.

To pa ne pomeni, da lahko danes o njej govorimo le še kot o zgodovinskem dejstvu. Prav nasprotno. Nemara ni pretirano, če trdimo, da je malone vsa psihologija danes kognitivna psihologija. Zakaj? Če je hotela “preživeti”, potem se je morala nujno prenoviti. To pa je bilo brez dvoma mogoče le tako, da je v svoj predmet postopoma vnašala tudi – imenujmo jih – nespoznavne prvine, ki jih je dotlej – že po definiciji – zavračala. Z besedno zvezo “nespoznavne prvine” želimo opozoriti na tiste psihične entitete, ki jih tradicionalna kognitivna psihologija ne preučuje. V tovrstni literaturi le redko – če sploh kdaj – naletimo na raziskovanja, denimo, nezavednega, družbenega, emocionalnega itd., ne da bi jim avtorji odrekli enakopravno pozicijo s spoznavnim. Če pa je kognitivna psihologija hotela obdržati svojo istovetnost in se hkrati prilagoditi času, je morala odgovoriti na vprašanja, ki se pojavljajo v zvezi z omenjenimi entitetami na način, da jih je sprejela, razložila in v njih prepoznala tudi spoznavne vidike. Z drugimi besedami, če se je hotela kognitivna psihologija obdržati, se je morala “poosebiti”, to je:

- 1) priznati, da je duševni svet individuuma nekaj, kar presega zavestno raven golih spoznavno-logičnih procesov,
- 2) sprejeti ta presežek “nekognitivnih” prvin kot sestavni del osebnosti subjekta in upoštevati tudi njihove spoznavne vidike ter nenazadnje
- 3) izdelati teoretski model, s katerim bo razložila prepletenost spoznavnih procesov s tistimi psihičnimi procesi, na katere je doslej pozabljala.

Tovrstnih konstruktov v današnji literaturi kajpada ni malo, vendar so posamezni avtorji v poskusih izdelave takšnega modela neenotni vsaj v treh točkah, ki zajemajo naslednje razsežnosti:

- 1) emocionalno – kognitivno,
- 2) individualno – družbeno in
- 3) zavestno – nezavedno.

(1) Čeprav naj bi bilo kognitivno v nasprotju z nagonским, motivacijskim in emocionalnim, saj zajema procese zaznavanja,

učenja, spomina, mišljenja, inteligentnosti, simboličnih funkcij in jezika (Richelle, 1991), mnogi avtorji razlagajo emocionalna doživetja prav s tega zornega kota. Pri njih se kognicija nanaša na različne aspekte: "... tolmačenje telesnih znakov, doživljanje, interpretacija situacije, načrtovanje akcije, poimenovanje emocije itd. Očitno je torej, da deluje več vrst 'kognicije', ki bi jih bilo vsekakor potrebno natančneje opredeliti" (Lamovec, 1984, 71).

(2) Poleg avtorjev, ki jih zanima predvsem individualni vidik posameznikove osebnosti in se pri tem osredotočajo na vedenje pri posamezniku (intrapersonalno vedenje), je v današnjem času vse več tistih, ki valorizirajo socialni vidik. Pri tem jih zanima tako vedenje posameznika v odnosu do drugih (interpersonalno vedenje) kot procesi, s pomočjo katerih se individuum dokoplje do socialne stvarnosti – vrednot, oseb, skupin, situacij, organizacij, institucij itd. – jo izgrajuje in spreminja.

(3) Že na začetku smo poudarili, da številni raziskovalci označujejo z izrazom kognitivno celoto zavestnih dejanj in procesov oz. celoto mentalnih mehanizmov, s pomočjo katerih se posameznik dokoplje do neke informacije, jo ustrezno predela, shrani in kasneje uporabi. Kljub temu pa se vedno bolj uveljavljajo zlasti tisti avtorji, ki vključujejo v ta pojem tudi nekatere nezavedne razsežnosti osebnosti (Atkinson in Anderson, po Musek, 1993).

V besedilu ne nameravamo zapolnjevati razpoložljivega prostora s prikazi najrazličnejših tovrstnih – bolj ali manj neuspešnih – konceptualnih poskusov združevanj omenjenih nasprotij in potem zmagoslavno triumfirati z nekakšno "home-made" tezo, ki bi – seveda – "edina" "razrešila" problem. Naš namen je opozoriti na psihično entiteto, pojav, na katerega je kognitivna psihologija tja do poznih 70. let vztrajno "pozabljala", kljub temu da je bil v psihologiji osebnosti poznan že desetletja. Pozabljala pa ga je zato, da je lahko ohranjala okostenelo pojmovanje kognicije kot zavestnega dejanja individuuma in ji tako ni bilo treba "tlačiti" v svoj predmet vsega tistega, česar ni znala razložiti: nezavednega, emocionalnega in družbenega.

V mislih imamo pojav, ki ga v psihologiji osebnosti imenujemo *samopodoba*. Zdi se namreč, da lahko z vpeljavo te spremenljivke – potem, ko bomo pojasnili, kaj sploh pomeni – razložimo, zakaj kognicije ne gre pojmovati le kot zavestno dejanje individuuma, pač pa tudi kot družbeno posredovan nezavedni proces.

KAJ JE SAMOPODOBA

Samopodoba je izraz, ki ga – pod različnimi oznakami – poznamo v psihologiji že dobro stoletje. Skoval ga je sloviti ameriški psiholog W. James (1890), ki ga v delu *Načela psi-*

hologije (angl. *Principles of psychology*) opredeli kot vse tisto, kar si oseba misli o sebi, da je, in ono, kar si želi pokazati, da je (Musek, 1992).

V splošnem s samopodobo označimo množico odnosov, ki jih posameznik – zavestno ali nezavedno – vzpostavlja do samega sebe. Vanje vstopa postopoma, s pomočjo predstav, občutij, vrednotenj, ocen samega sebe, svojih tipičnih socialnih naravnosti in ravnanj itd., ki jih – najprej preko prvotnega objekta, t.j. matere, nato preko širšega družbenega okolja – razvija že od rojstva dalje (Nastran-Ule, 1994). S takšno organizirano celoto pojmovanj, stališč, sposobnosti, doživljanj itd., uravnava in usmerja svoje ravnanje (Musek, 1992) ter povezuje svoj vrednostni sistem z vrednostnim sistemom ožjega in širšega družbenega okolja. Z drugimi besedami, s samopodobo posameznik oblikuje stvarnost.

Na podlagi osnovne opredelitve samopodobe utegnemo sedaj lažje razumeti, zakaj nam prav ona pomaga prevrednotiti pojem kognicije. V psihičnih vsebinah, kot so vrednote in doživljanja sebe, nam namreč ni težko prepoznati emocionalne naravnosti, v pojmovanjih, mislih o sebi, sposobnostih, ki si jih posameznik pripisuje itd., pa kognitivnega primata. Socialnim naravnostim, stališčem do sebe itd. hitro najdemo skupni imenovalec, ki ga imenujemo družbeni vidik. Dejstvo, da posameznik razvija podobo o sebi že od rojstva dalje, prepričljivo napotuje na sklep, da je samopodoba tudi nezavedno organizirana itd.

Samopodoba je torej tista prvina, ki v sebi združuje prav tiste entitete, ki jih tradicionalna kognitivna psihologija tako vztrajno ločuje in na ta način prevrednoti tudi sam predmet kognitivne psihologije. Kako, si oglejmo v nadaljevanju besedila.

SAMOPODOBA KOT NOV POGLED NA RAZUMEVANJE KOGNICIJE

Domneve, ki smo jo razvijali v gornjem razdelku in ki se implicitno dotika tudi pričujočega (pod)naslova, si seveda nismo izmislili sami. Kot smo že omenili, začnemo brati o samopodobi v kognitivno-psihološki literaturi v poznih 70. letih. Markus in Sentis (1982, po Reuchlin, 1990) jo označujeta z izrazom *self-schema* in jo umeščata v množstvo fenomenov s skupnim imenovalcem – *kognitivna shema*. Kognitivna shema je splet medsebojno povezanih spoznavnih prvin – pojmovanj, sodb, ocen in prepričanj – o nekem predmetu, pojavu ali dogajanju, samopodoba pa splet pojmovanj, predstav, sodb, ocen in prepričanj o samem sebi (Musek, 1992).

Oblikovanje samopodobe pa seveda ni povsem zavesten proces. Posameznik se namreč zaveda zgolj tistih informacij, ki

se uspejo prebiti skozi – recimo mu – *kognitivni pretvornik*. To je psihična instanca, ki jo opredeljuje več tipov procesov: (1) sprejemanje, (2) izbiranje, (3) predelovanje in (4) urejanje informacij, (5) oblikovanje predstav o sebi in stvarnosti ter (6) zavedanje samega sebe in stvarnosti. Kognitivni pretvornik ne omogoča posamezniku le tega, da dojema sebe in svet na bolj organiziran in strukturiran način, marveč si z njim stvarnost sploh zgradi.

S to postavko se avtorja močno odmakneta od tradicionalnega pojmovanja kognicije, v katerem je spoznanje zgolj zavestno dejanje.

Podoba, ki si jo ustvari o samem sebi, je tako splet celega mnoštva različnih kognitivnih shem: poklicnega sebstva, delovnega sebstva, družinskega sebstva, sebstva kot zakonskega partnerja, sebstva kot starša itd. (Cantor, Kihlstrom, 1987, Fischer, 1990).

Iz tega sledi, da je kognitivna shema instanca, s katero posameznik oblikuje podobo o sebi in stvarnosti oz. si stvarnost sploh ustvarja.

Predno se lotimo nadaljnje analize pričujočih fenomenov, naj opozorimo na terminološko nedoslednost nekaterih avtorjev pri rabi izraza “informacija”. Zdi se namreč, da pisci s tem terminom označujejo tudi tiste pojave, ki bi jim bolj ustrezala oznaka “dražljaj”, in s tem zamejijo nujnost razlikovanja med tistim, kar subjekta obdaja, pa zanj še nima pomena, in onim, kar se že vtisne v njegov psihični aparat. Natančna pojasnitev omenjenega problema močno presega prostorsko omejitvev pričujočega besedila, zato se – žal – omejujemo zgolj na opozorilo.

Iz povedanega ni težko razbrati, da ima samopodoba več funkcij, ki se “spopadajo” z obdajajočimi dražljaji oz. informacijami. Težje pa je ugotoviti, katere so te funkcije in koliko jih je, saj se dražljaj pretvori v (zavestno) informacijo tako hitro, da vmesnih stopenj v stvarnosti ni mogoče ločiti med seboj. Mnogo raziskav, ki skušajo razložiti spoznanje s pomočjo samopodobe, danes odkriva in razlaga prav ta fenomen – funkcije samopodobe.

Pionirsko delo na tem področju je opravila že Markusova (1977, po Musek, 1992; po Reuchlin, 1990), ki je ugotovila naslednje funkcije samopodobe: izbira informacij, njihova predelava, oblikovanje novih izkušenj in usmerjanje posameznikovih dejanj.

1. IZBIRA INFORMACIJ

Avtorica predpostavlja, da posameznik običajno integrira v svojo samopodobo zlasti tiste informacije, ki zajemajo prvine

pozitivnega samovrednotenja. Najprej izbere tiste, ki so zanj pač "primerne", nato jih ustrezno potvori oz. rekonstruira in tako predelane združi v samopodobo.

Med raziskavami, ki izhajajo iz njene predpostavke, je vsekakor potrebno omeniti Greenwaldovo (1980, po Reuchlin, 1990) študijo o *totalitarnem egu* (angl. *the totalitarian ego*). Avtor namreč postulira tri podfunkcije samopodobe, s katerimi posameznikov jaz izbira in rekonstruira sporočila tako, da ohranjajo njegovo pozitivno samovrednotenje: (a) osredotočenost na jaz, (b) uspešnost jaza in (c) kognitivni konformizem.

(a) Osredotočenost na jaz (fr. *égo-centricité*) je funkcijska značilnost, s pomočjo katere posameznik – ki se nahaja v skupini – shrani več informacij, ki se nanašajo na tisto, kar je povedal sam, kot pa sporočil, ki se nanašajo na tisto, kar so povedali drugi. Ko se tistega dogodka spominja, se mu zdi, da je sam povedal največ.

(b) V skovanko *benefactance* – ki smo jo morda nekoliko nerodno prevedli kot "uspešnost jaza" – Greenwald zajema kategorijo procesnih funkcij, ki subjektu omogočajo, da se bolj spominja tistih nalog, za katere mu je rečeno, da jih je rešil uspešno, kot pa onih, ki naj bi jih rešil neuspešno, da zasluge za skupinski uspeh pripisuje sebi, za neuspeh pa skupini itd.

(c) Kognitivni konformizem pa se nanaša na tiste funkcije kognitivne sheme samopodobe, s katerimi posameznik hitreje in lažje izbere ter uskladišči v spomin tiste informacije, ki se bolj prilegajo njegovi že vzpostavljeni kognitivni strukturi.

2. PREDELAVA INFORMACIJ, OBLIKOVANJE NOVIH IZKUŠENJ IN USMERJANJE POSAMEZNIKOVIH DEJANJ

Da bi posameznik lahko odločal o svojem ravnanju in ga temu primerno usmerjal, mora izbrane informacije ustrezno predelati. Po Roschevi (1977) najprej razvrsti pomensko sorodna sporočila v posamezne kategorije (kategorizacija), nato jih oblikuje v ustrezne samopredstave in samoopise (strukturacija), na koncu pa jih presoja (presojanje) (Musek, 1992). Tako nastajajo različne kognitivne sheme ali *možna sebstva* (angl. *possible selves*, Markus, Nurius, 1986, po Reuchlin, 1990), denimo poklicno sebstvo, družinsko sebstvo, moralno sebstvo itd., ki se spreminjajo skladno s predelovanjem izbranih informacij in tako omogočajo posamezniku, da oblikuje nove izkušnje in usmerja svoje ravnanje.

KOGNICIJA JE TUDI NEZAVEDEN, ...

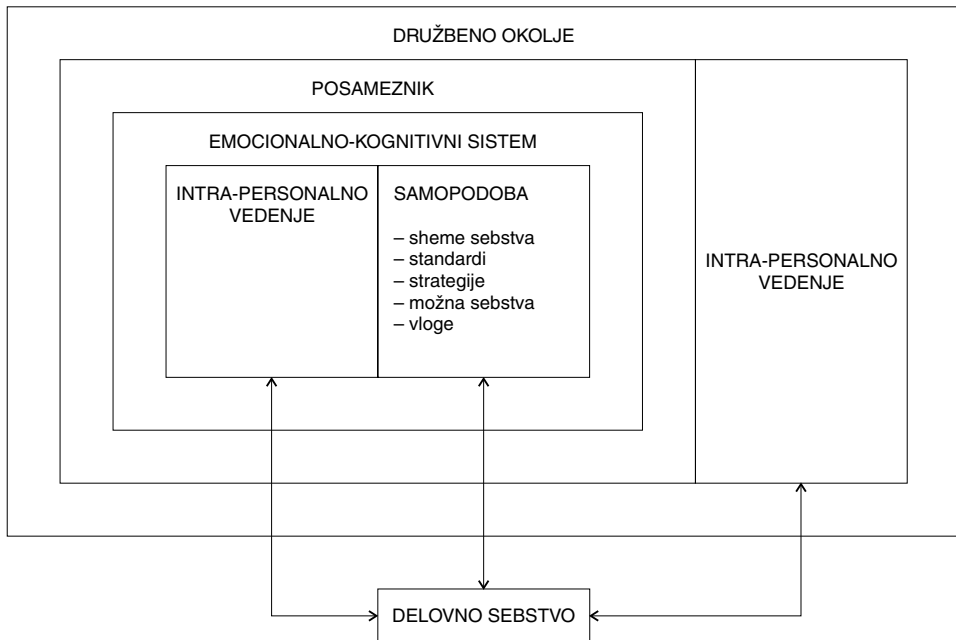
Več kot očitno je torej, da obravnavane funkcije samopodobe v veliki meri potekajo izven posameznikove zavestne pozornosti in da samopodoba zavzema v človekovi duševnosti prostor z dvema dimenzijama: ena dimenzija so zavestna, druga pa nezavedna pojmovanja, sodbe, predstave, stališča in ocene o samem sebi.

Za boljše razumevanje nezavednega vidika samopodobe in njegovega primata – kognitivnega, nam je gotovo v pomoč Andersonov (1983, po Musek, 1993) model kognicije, v katerem avtor postulira obstoj t. i. *kognitivnega nezavednega*. To je topična razsežnost, ki je ne napolnjujejo zgolj zastopstva nagonov, kot je to značilno za klasično – freudovsko – nezavedno. Njena vsebina so zastopstva spoznavnega, ali natančneje – zastopstva *proceduralnega spoznanja*. Povedati je treba, da loči Anderson dve vrsti spoznanj: *deklarativno* in proceduralno. "Prvo vrsto znanja tvorijo informacije v obliki podatkov, npr. podatki o okolju, o nas samih, o naših ciljih ipd. Deklarativno spoznanje je dostopno zavestni pozornosti, njena stopnja oz. intenziteta pa je odvisna od aktivacijske vrednosti tega znanja – torej povezav tega spoznanja z motivacijskimi mehanizmi. Druga vrsta spoznanja pa zadeva informacije o pravilih in poteku samih informacijskih procesov. Proceduralno spoznanje v nasprotju z deklarativnim v nobenem primeru ni dostopno katerikoli obliki zavestnega opažanja: to spoznanje je nezavedno v strogem pomenu besede." (Musek, 1993, 390.) Musek ugotavlja, da je kognitivno nezavedno tako morda najpomembnejši del posameznikove duševnosti.

Sam po sebi se ponuja sklep, da se zavestni del samopodobe nanaša na deklarativno znanje, nezavedni del pa na proceduralno znanje. Informacije, ki jih posameznikov jaz izbira, predeluje, z njimi oblikuje nove izkušnje in usmerja svoje ravnanje, so torej dvojnega tipa: (1) tiste, ki se jih zaveda in z njihovo pomočjo oblikuje zavestni del podobe o sebi, in (2) tiste, ki se jih ne zaveda in iz njih tvori nezavedni del podobe o sebi.

... DINAMIČEN IN DRUŽBENO POSREDOVAN PROCES

Markusova in Wurf (1987, po Reuchlin, 1990) predpostavljata, da je samopodoba psihični konstrukt, s katerim posameznikov jaz vzpostavlja in ohranja nenehne interakcije med emocionalnim in kognitivnim (intrapersonalne interakcije) ter med individualnim in družbenim (interpersonalne interakcije). Delovanje tega konstrukta pojasnjujeta v t. i. modelu dinamičnih kognitivnih struktur (slika 1).

Slika 1. Model dinamičnih kognitivnih struktur
(Markus, Wurf, 1987, po Reuchlin, 1990)

Samopodobo lahko v obravnavanem modelu primerjamo z računalniškim čipom, v katerega so vtisnjene vse izbrane in predelane informacije notranjega – posameznikovega – in zunanjega – družbenega sveta. Ker je teh informacij veliko in bi njihovo hkratno delovanje povzročalo le zmedo, je potrebna nekakšna shema, po kateri bi se predelane informacije lažje tvorile v pojme o samem sebi. Ta shema je sestavljena iz množstva dinamičnih struktur ali dinamičnih zastopstev, med katerimi so pomembna zlasti pojmovanja, predstave, sodbe, ocene in prepričanja o samem sebi, pravila in standardi, po katerih se posameznik ravna, vloge, ki jih igra, sheme, ki si jih ustvari o sebi, in možni jazi, s katerimi usmerja svoje ravnanje.

To pomeni, da dinamične kognitivne strukture tkejo interakcijske mreže iz emocionalno-kognitivnega sistema posameznika na področje medosebnih odnosov in jih tako preprede postavljajo na celotno področje družbenih odnosov. Vtiskavanje družbenega okolja v čipe različnih dinamičnih struktur in njihova povratna informacija nazaj v družbeno okolje je pravzaprav tisti zapleteni proces, ki ga Markusova in Wurf imenujeta delovno sebstvo (angl. *working self*).

Delovno sebstvo je torej tista trenutna instanca v spletu kognitivnih struktur, s pomočjo katere postanejo virtualna oz. možna sebsta (poklicno, delovno, akademsko itd. sebstvo)

tudi aktualna sebstva. To pomeni, da lahko posameznik predstave, misli in pričakovanja o samem sebi ter cilje, ki si jih je v skladu s temi pričakovanji zadal, tudi udejanji.

SKLEP

Ali lahko sedaj – na podlagi drugačnega pogleda na spoznavne procese, ki nam ga odpira znanje o samopodobi – bolje razumemo razsežnosti, o katerih smo se spraševali na začetku tega sestavka: emocionalno – kognitivno, individualno – družbeno in zavestno – nezavedno ter tako pojasnimo nujnost “personalizacije” kognitivizma?

(1) Emocionalno – kognitivno. S postavitvijo dinamičnega modela samopodobe sta Markusova in Wurf vsaj deloma opravila s “tradicionalnim” kognitivnim pojmovanjem samopodobe, ki “... preučuje zlasti vpliv kognitivnih ocen na oblikovanje emocij in zanemarija povratni vpliv emocij na kognitivne procese” (Kovačev, 1993, 114), čeprav še vedno valorizirata spoznavni vidik samopodobe.

(2) Individualno – družbeno. Zdi se, da avtorja razrešujeta odnos med individuomom in družbo na bolj subtilen način kot odnos med emocionalnim in kognitivnim. S predpostavko o delovnem sebstvu kot o psihičnem konstrukt, ki s svojim delovanjem vtiskuje družbeno okolje v čipe različnih dinamičnih zastopstev samopodobe, nato pa jih vrača nazaj v družbo, namreč radikalno zavrmeta “klasično” misel o individualnem značaju kognitivnega. Na ta način končno opozorita na pomen vpliva situacije na vedenje posameznika, žal pa v situaciji vidita tisto določilo, ki odloča o celotnem vedenju posameznika (Reuchlin, 1990). Individualne razlike v delovanju samopodobe tako ostajajo nerazjasnjene.

Mnogi avtorji so njune sociokognitivne postavke revidirali in jih prenesli na področje pedagoške psihologije osebnosti. Razvili so vrsto teoretičnih modelov strukture in dinamike samopodobe in jih – v obliki različnih vzgojno-izobraževalnih strategij, vprašalnikov in drugih pedagoško-psiholoških sredstev – aplicirali v praksi. Tako je nastal, denimo, Shavelsonov in Bolusov (1982) strukturni model samopodobe, na podlagi katerega sta Marsh in O’Neill (1984) izdelala vprašalnik samopodobe SDQ III. Ta vprašalnik zajema posebno dimenzijo – akademsko samopodobo in je prilagojen za srednješolsko populacijo. Uporabili smo ga tudi pri nas (Kobal-Palčič, 1995) in ga vključili v baterijo psiholoških instrumentov, s katerimi preučujemo področja mladostnikove samopodobe v različnih kulturnih okoljih.

(3) Zavestno – nezavedno. Z Andersonovim modelom kognicije, ki smo ga osvetlili v pričujočem sestavku, smo želeli

opozoriti na področje, ki ostaja v teoriji Markusove malce prikrito in se ne razkrije niti v nadaljnjih pedagoškopsiholoških revizijah samopodobe kot kognitivne sheme. To je področje nezavednih razsežnosti samopodobe. S to teoretsko postavko razrešimo prenekatero zadrego, ki nastane ob preučevanju samopodobe na dimenziji zavestno – nezavedno. Na ta način se končno znebimo okostenelega pojmovanja samopodobe kot samozastopstva v zavestnem sistemu posameznika, saj je danes povsem jasno, da niti kognitivnega ni mogoče zreducirati le na raven gole zavesti.

* * *

S proučevanjem samopodobe kognitivna psihologija prevrednoti tudi svoj lastni predmet. Opozori, da je kognicija nekaj, kar presega okvir zavestnih dejanj individuuma in da kot taka zajema tudi nezavedne, emocionalne in družbene vidike. Nanaša se na vse tiste procese, ki zajemajo vtiskavanje družbenega okolja v različne dinamične strukture psihičnega aparata in njihove povratne informacije nazaj v družbeno okolje. Spoznanje potemtakem ni le dejanje zavesti, pač pa je predvsem *konstrukcija* zavesti. Naj sklenemo besedilo z nedavno zapisanimi mislimi ameriškega razvojnega psihologa A. Fogela: "Spoznanje je v rokah in nogah, na ustnicah in jeziku in v glavi. Je občutek in misel, telo in duša, zaznava in dejanje" (Fogel, 1992, 119), ter dodajmo – individuum in družba.

Darja Kobal Palčič, diplomirana psihologinja, mlada raziskovalka na Pedagoškem inštitutu pri Univerzi v Ljubljani.

LITERATURA

- CANTOR, N., KIHLMSTROM, J. F. (1987): *Personality and social intelligence*, Prentice-Hall, New Jersey.
- FISCHER, G. N. (1990): *Les domaines de la psychologie sociale: Le champ du social*, BORDAS, Pariz.
- FOGEL, A. (1992): *Developing through relationships: Origins of communication, self, and culture*, Harvester Wheatsheaf, New York.
- JAMES, W. (1890): *Principles of psychology*, Holt, New York.
- KOBAL-PALČIČ, D. (1995): *Samopodoba in učna uspešnost: primerjalna študija med vzorcema slovenskih in francoskih srednješolcev*, Delovno gradivo (neobjavljeno).
- KOVAČEV, A. N. (1993): *Spoznavne implikacije emocij*, *Psihološka obzorja*, 2 (3/4), 105-116.
- LAMOVEC, T. (1984): *Emocije*, Filozofska fakulteta – UEK v Ljubljani, Ljubljana.
- MARSH, H. W., O'NEILL, R. (1984): *Self description questionnaire III: The construct validity of multidimensional self-concept ratings by late adolescents*, *Journal of Educational Measurement*, 21 (2), 153-174.

- MUSEK, J. (1992): *Struktura jaza in samopodobe*, *Anthropos*, 24 (III-IV), 59-79.
- Musek, J. (1993): *Znanstvena podoba osebnosti*. EDUCY, Ljubljana.
- NASTRAN-ULE, M. (1994): *Temelji socialne psihologije*, *Znanstveno in publicistično središče*, Ljubljana.
- REUCHLIN, M. (1990): *Les différences individuelles dans le développement conatif de l'enfant*, P.U.F., Pariz.
- RICHELLE, M. (1991): *Cognitif, cognition*, v: R. Doron, F. Parot (izd.), *Dictionnaire de psychologie*, P.U.F., Pariz, 117-119.
- ROSCH, E. (1977): *Human categorisation*, v: N. Warren (izd.), *Studies in cross-cultural psychology*, vol. 1., Academic Press, London.
- SHAVELSON, R. J., BOLUS, R. (1982): *Self-concept: The interplay of theory and methods*, *Journal of Educational Psychology*, 74 (1), 3-17.